

TRANZICIJA: Zašto sindikati nisu mogli spriječiti pljačku zajedničke imovine

Objavio **Ivica Buljan** - 26. kolovoza 2023.

Foto: Wikimedia

Piše: **Ivica Buljan**

Sindikalizam i sindikati su do devedesetih godina prošlog stoljeća, odnosno za vrijeme socijalističke Jugoslavije, bili značajan segment političko – društvenog sustava i imali su presudnu ulogu u kreiranju i zaštiti radničkih prava zaposlenih.

Tadašnja politika držala se Titova kreda i upozorenja da se djelovanje sindikata ne svodi samo na odgoj i obrazovanje svojih članova, već da su i odnosi unutar poduzeća i između njih na teritoriju cijele Jugoslavije i odnosi u komuni u nadležnosti sindikata.

U organizacijskom smislu svi sindikati na prostoru bivše država bili su ujedinjeni u Savez sindikata Jugoslavije (SSJ), čiji je dio bio i Savez sindikata Hrvatske (SSH), i koji su se brinuli za unapređivanje zajedničkih i pojedinačnih interesa radnika.

Zadaci tog i takvog sindikata uključivali su razvitak samoupravljanja i delegatskog sistema, stvaranje zajedničkih kriterija za politike dohotka, obrazovanje za samoupravljanje, sigurnost na radu itd.

Sindikat je organiziran po strukama: industrije, građevine, društvenih djelatnosti. U tadašnjim analizama i odgovora sindikata na snažnu radničku mobilizaciju osamdesetih analitičari su smatrali da sindikati imaju "usku, partnerski orijentiranu, transmisijsku poziciju u društvu". Istovremeno blag i nekoordiniran otpor srozavanju standarda i transformaciji društvenog vlasništva bit će jedan od uzroka radničkog nepovjerenja prema sindikatima i fragmentacije sindikalne scene.

Na Osnivačkom kongresu SSSH sudjelovali su demokratski reformirani „stari“, kao i novoosnovani sindikati, što je bio jedinstveni slučaj među svim tadašnjim tranzicijskim zemljama. Odmah po završetku Osnivačkog kongresa, započela je akcija novog učlanjivanja – svaki član i članica dotadašnjih sindikata bivšeg Saveza sindikata Hrvatske (SSH), ako su željeli ostati članovima, dobrovoljno su potpisivali pristupnicu odgovarajućem granskom sindikatu. Tijekom prve polovice 1990-tih godina, prioritet djelovanja SSSH i udruženih sindikata, uz provođenje temeljite reforme sindikalnog pokreta, bilo je osiguranje radničkih prava i zaštita radnih mjesta u ratnim uvjetima, sprečavanje ishitrenih, nezakonitih i nepravедnih privatizacijskih procesa, ali i provođenje humanitarnih aktivnosti.

Završetkom rata SSSH se okreće uobičajenom djelovanju sindikalnih središnjica, predstavljajući jedinstveni glas članova svojih udruženih sindikata na nacionalnoj razini i lokalnoj razini, ali i pružajući brojne aktivnosti podrške udruženim sindikatima i njihovim članovima, od pravne zaštite, preko podrške u sindikalnom organiziranju i kolektivnom pregovaranju, do sindikalne edukacije i informiranja.

U SSSH navode kako je od svog osnivanja do danas, SSSH ostao najbrojnija i najsnažnije organizirana sindikalna središnjica u Hrvatskoj, te je bio pokretač i predvodnik svih najznačajnijih i najvećih sindikalnih akcija u Hrvatskoj. Jedina je sindikalna središnjica u Hrvatskoj koja podjednako okuplja sindikate javnog i privatnog sektora.

“SSSH je najaktivnija i najprepoznatljivija hrvatska sindikalna središnjica na međunarodnoj razini. Član je Europske konfederacije sindikata (ETUC) od 1998., te jedan od osnivača i član Međunarodne konfederacije sindikata (ITUC) od 2008. Do danas je SSSH održao osam Kongresa, a vodilo ga je ukupno šestoro predsjednika i predsjednica”, navode u SSSH-u.

Istovremeno raspadom jednopartijskog političkog sustava kreće pluralizam i među sindikatima te se vrlo brzo se osniva i Hrvatska udruga radničkih sindikata (HURS), koja je utemeljena 29. prosinca 1990. godine na Hrvatskom sindikalnom saboru u Zagrebu pod imenom Hrvatska unija sindikata kao izraz želja radnika organiziranih u nezavisne, mahom novoosnovane sindikate poduzeća iz cijele Hrvatske, u ozračju ratnih zbivanja i korjenitih društvenih i ekonomskih promjena koje su rezultirale i pluralizmom sindikalne scene. Na prvom saboru HUS-a održanom 29. i 30. svibnja 1992. godine u Zagrebu, dotadašnje ime se mijenja, te od tada organizacija djeluje pod aktualnim imenom Hrvatska udruga sindikata (HUS).

Prema programskim odrednicama HUS za cilj ima okupljanje radništva Republike Hrvatske bez obzira na političku, rasnu, nacionalnu ili vjersku pripadnost radi ostvarivanja gospodarsko-socijalnih ciljeva i političkih načela HURS-a. Temeljna zadaća HUS-a je kolektivno pregovaranje i zaključivanje kolektivnih ugovora na svim razinama djelovanja.

HUS okuplja sindikate koji pretežno djeluju u brodogradnji, metalnoj industriji, naftnoj i kemijskoj industriji, lučkoj djelatnosti, poljoprivrednoj i prehrambenoj industriji, trgovini, ugostiteljstvu, turizmu, osiguranju, prometu i vezama, državnoj upravi i predškolskom odgoju. Pored sindikata organiziranih u poduzeću ili djelatnosti, HURS okuplja i lokalne, odnosno regionalne sindikate, koji omogućavaju zastupanje interesa radnika u gotovo svim djelatnostima i na području cijele Hrvatske.

“Usprkos nepovoljnim kretanjima broja, odnosno postotka radnika organiziranih u sindikate, kako u Hrvatskoj, tako i u svijetu, broj radnika organiziranih u HUS-ove sindikate u posljednjih desetak godina bilježi stalan porast, što je dokaz kvalitete rada na promicanju i zaštiti interesa radnika i uspješnosti u provođenju niza industrijskih akcija”, navode u HUS-u.

Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja (NSZVO) jedan je od prvih modernih, demokratskih organizacija nastalih u Republici Hrvatskoj, u jeku velikih političkih promjena koje će uskoro rezultirati osamostaljenjem od SFRJ.

Ideja o osnivanju nove sindikalne organizacije neovisne o tadašnjim jugoslavenskim strukturama rodila se 6. listopada 1989. godine na Institutu Ruđer Bošković, a sam sindikat je osnovan 11. siječnja 1990. godine na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu. Za prvog predsjednika novonastalog sindikata izabran je Viliam Ribić.

Sindikati znanosti jedini je reprezentativan sindikat u sustavu znanosti i visokog obrazovanja i prisutan je na više od 130 podružnica na svim javnim fakultetima te gotovo svim javnim institutima, kao i nekoliko samofinancirajućih ustanova u Republici Hrvatskoj. Sindikat znanosti član je Matice hrvatskih sindikata, sindikalne udruge više razine, putem koje sudjeluje u tripartitnom socijalnom dijalogu na državnoj razini unutar Gospodarsko-socijalnog vijeća, tijela u kojem su uz sindikate drugi partneri Vlada RH te Hrvatska udruga poslodavaca. Također, NSZVO je punopravni član međunarodne sindikalne organizacije Education International te njene europske filijale ETUCE (European Trade Union Committee for Education), putem koje predstavnici Sindikata sudjeluju u tripartitnom socijalnom dijalogu na europskoj razini, kroz posebno tijelo Europske komisije – European Sectoral Social Dialogue in Education (ESSDE).

Broj sindikalnih središnjica i sindikata tih devedesetih buja i neprestano se osnivaju, raspadaju i udružuju u nove, čime se gubi zamah i snaga, ali i vjerodostojnost sindikalnog pokreta.

Kako piše portal radnička prava.org razvoji sindikata u Hrvatskoj tijekom devedesetih obilježila su ratna prilika koje su

Prvi sindikati bili su entuzijastični, masovni i koristili su priliku još uvijek neorganizirane države kako bi obranili što više svojih prava. S druge strane, stanje ratnog kaosa omogućilo je vlasti gotovo neograničene represivne alate, od vojne mobilizacije do javnog linča. Nakon završetka vojnih operacija, u drugoj polovici devedesetih, represivnu ulogu preuzima prvenstveno policija kao legalna služba prisile.

Jedan od takvih i među najpoznatijim slučajevima je pritisak na radnike u štrajku u Slobodnoj Dalmaciji 1993. godine. Štrajk je trajao od 9. do 13. ožujka za vrijeme kojeg nisu izlazile novine. Primarni motiv štrajka bila je "nezavisnost lista", koja je zbog visoke tiraže, velikog utjecaja i kontinuirano pružanog prostora za kritičko mišljenje bila smetnja u političkim križaljka nove HDZ-ove vlasti.

Poduzeće je bilo privatizirano po tzv. "Markovićevom zakonu" gdje su većinski vlasnici postali zaposlenici, no u ožujku 1993. godine vlada je preko nadležne Državne agencije za restrukturiranje i razvitak hrvatskog gospodarstva ishodila da se privatizacija poništi. Radnici su svoja prava pokušali zaštititi štrajkom, ali je on bio nasilno ugušen. Ulaz u zgradu bio im je zabranjen ako se prethodno nisu pismeno obvezali da će početi s radom. Nakon gušenja štrajka smijenjen je urednički kolegij, a vladajući HDZ postavlja na čelo lista "zdrave snage" koje su ga u 6 godina od 150 000 primjeraka svele na tiražu od 50 000, piše portal *Radnička prava org.*

Tako će devedesete tranzicijske godine biti obilježene borbom sindikata za narušena prava i pokušaj zaustavljanja pljačke zajedničke imovine, ali i stalnim međusobnim sukobljavanjima i usitnjavanjem sindikalne scene što je slabilo sindikalni pokret. To su "majstorski" koristili razni "torbari" i tajkuni koji su za male pare otkupljivali dionice od radnika, dok su sindikati, čija su vodstva dijelom bila i korumpirana, na koncu to uglavnom samo promatrali, a njihovi lideri su samo nemoćno slijegali ramenima.

Tekst je objavljen u sklopu projekta poticanja novinarske izvrsnosti Agencije za elektroničke medije.

